

سیمای آموزش و پرورش در جهان و ایران طی دوره ۱۹۸۰-۱۹۹۳

نویسنده: سعید قاسمیان

چکیده

آموزش و پرورش، نقش مهمی در شکوفا ساختن استعدادها و خلاقیت‌های بالقوه جمعیت کشور داراست. از این نظر، آموزش و پرورش به منزله عامل اصلی دستیابی کشور به توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی تلقی می‌گردد.

این اهمیت در کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران، به مراتب بیش از کشورهای توسعه یافته است. این مطلب از سوی اقتصاددانان مختلف نیز مورد تأکید قرار گرفته است (شولتز، ۱۹۸۹). اما بررسی حاضر، نشان می‌دهد که به لحاظ توزیع امکانات و منابع وضعیت کشورهای در حال توسعه، با وجود افزایش سهم دانش‌آموزان آنها نسبت به کشورهای توسعه یافته، با وجود کاهش سهم دانش‌آموزان طی دوره ۱۹۸۰-۱۹۹۳، از ۲۷ درصد به ۲۳ درصد، همچنان ۳۴ درصد کارکنان آموزشی و ۸۵ درصد منابع مالی آموزش و پرورش جهان را در سال ۱۹۹۳ به خود اختصاص داده‌اند.

از سوی دیگر، در کشورهای در حال توسعه، با افزایش سهم دانش‌آموزان این کشورها، از ۷۳ درصد در سال ۱۹۸۰ به ۷۷ درصد در سال ۱۹۹۳، منابع مالی آموزش و پرورش این کشورها، از ۱۹ درصد به ۱۵ درصد کاهش یافته است. این واقعیت، نمایانگر وجود بحران در تأمین منابع مالی بخش آموزش و پرورش در کشورهای در حال توسعه است. این موضوع، گواه محدودیت‌های فزاینده مالی دولتها در تأمین منابع مالی آموزش و پرورش و نیز نمایانگر کاهش کیفی آموزش و پرورش می‌باشد. در آینده، روند افزایش سهم اعتبارات بخش آموزش و پرورش، خاصه در کشورهای در حال توسعه، کاستی بیشتری خواهد گرفت. از این رو، مطالعات و بررسیهای علمی در این زمینه، نقش مؤثری در جلوگیری از این روند خواهد داشت.

مقدمه

سرمایه گذاری در سرمایه انسانی، یکی از عناصر اصلی پیشرفت ملتهاست. به ویژه سرمایه گذاری در آموزش و پرورش، به دلیل بالا بودن نرخ بازدهی اجتماعی، از طرف مراجع علمی بین المللی به عنوان نوعی سرمایه گذاری با اولویت تلقی شده است. همچنین "بیشتر اقتصاددانان بر این باورند که سرمایه و منابع انسانی، مهمترین و تعیین کننده ترین سرمایه ها برای ایجاد و استمرار رشد و توسعه هر کشور است" (ستاریفر، ۱۳۷۴).

آموزش و پرورش، به دلیل گستردگی و تحت پوشش قرار دادن طیف وسیعی از جمعیت کشور، به منظور دستیابی به هدفهایی که در زیر برمی شماریم، باید از حمایت های مالی و معنوی خاص برخوردار باشد:

الف) ایمن سازی در برابر هر نوع گزند تهاجم فرهنگی و سیاسی بیگانه با پرورش شخصیت و هویت ملی و اسلامی کودکان، نوجوانان و جوانان کشور؛

ب) ایجاد آمادگی و روح پیشرفت و نوخواهی در دانش آموزان برای ورود به "عصر انقلاب دانایی"، زیرا "متغیر دانایی در توسعه امروز جهان، تا بدان حد گسترده و عمیق گردیده، که اقتصاد جدید نمی تواند حتی برای یک ثانیه بدون دانایی انسانی عینی مجموعه ای از قوه تخیل، اشراق، دلسوزی، حساسیت، روانشناسی، و دیگر کیفیات انسانی اداره شود" (تافلر، ۱۳۷۰)؛

ج) آموزش و پرورش اجتماعی نوجوانان و جوانان به منظور پرورش انسانهای پرورش یافته؛
د) پرورش عادت به نظم و صرفه جویی در استفاده از منابع و مواهب طبیعی، زیرا "اگر ضرورت حیاتی جامعه ما این است که به امکانات خود متکی گردد و زمینه پیشرفت مداوم و تدریجی را پدید آورد و از وابستگیهای خود بکاهد، چاره ای جز این نیست که امکانات و ثروتهای طبیعی و انسانی خود را بارور سازیم. این کار جز با آموزش و پرورش زمینه علمی و اجتماعی مناسب، مقدور نیست" (یونسکو، ۱۳۶۸).

از سوی دیگر، بالا بودن نرخ بازدهی در سطوح ابتدایی و راهنمایی تحصیلی و متوسطه نسبت به آموزشهای سطوح دیگر، توجیه گر تخصیص مجدد منابع محدود دولتی به این بخش است.

۱. جمعیت و جمعیت دانش آموزی

جمعیت جهان از ۴/۴ میلیارد نفر در سال ۱۹۸۰، بارشد متوسط سالانه ۱/۷ درصد، به ۵/۶ میلیارد

نفر در سال ۱۹۹۳ افزایش یافته است. در این میان، سهم کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، به ترتیب، ۲۱/۸ و ۷۸/۲ درصد بوده است. جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۹۸۰، حدود ۰/۹ درصد جمعیت جهان را دارا بوده است، و در سال ۱۹۹۳، به حدود ۱/۱ درصد جمعیت جهان افزایش یافته است.

از سوی دیگر، در سال ۱۹۹۳، شمار کل دانش آموزان جهان به بیش از ۱ میلیارد (۱۰۴۱ میلیون) نفر رسیده است که سهم کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، به ترتیب، ۲۲/۸ درصد و ۷۷/۲ درصد است. در این میان، سهم ایران از کل جمعیت دانش آموزی جهان، ۱/۷ درصد است. با نگاهی به تصویر آموزش و پرورش جهان و مقایسه آن با کشور ایران، طی دوره ۱۹۸۰-۱۹۹۳، در می یابیم که کشور ما با رشد متوسط سالانه جمعیت ۳/۹ درصد در سال، دارای رشد بالاتری نسبت به کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه بوده است. از سوی دیگر، جوانی جمعیت ایران سبب شده است که رشد متوسط تعداد دانش آموزان در کشور ما ۶/۵ درصد باشد که از متوسط رشد جهان (۱/۵ درصد)، کشورهای توسعه یافته (۰/۲ درصد) و کشورهای در حال توسعه (۱/۹ درصد) بیشتر بوده است.

نسبت جمعیت دانش آموزی به جمعیت کل جهان در سال ۱۹۹۳ حدود ۱۸/۸ درصد، در کشورهای توسعه یافته ۱۹/۷ درصد، و در کشورهای در حال توسعه ۱۸/۵ درصد بوده است. در حالی که این نسبت در کشور ما ۲۷/۱ درصد است که بیانگر این واقعیت است که در این سال، حدود یک سوم جمعیت کشور ما به تحصیل اشتغال داشته اند (جدول ۱).

جدول ۱. تصویری از آموزش و پرورش جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۲. جمعیت نوآموزان پیش از دبستان

پژوهشهای جدید نشان داده است که بیش از ۵۰ درصد زمینه رشد روانی، تربیتی و جسمی کودکان تا پیش از هفت سالگی صورت می‌گیرد. بنابراین، آموزش و پرورش پیش از دبستان، از حساسترین و مهمترین مراحل رشد انسان است. هدفهای دوره پیش از دبستان در کشورهای مختلف، متفاوت است، و به طور کلی، شامل پنج هدف اساسی زیر می‌باشد:

(الف) رشد و شکوفایی استعدادها و تواناییهای ذاتی کودک،

(ب) آماده شدن برای ورود به آموزش رسمی،

(ج) شکل‌گیری ارزشهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و مذهبی در کودک،

(د) جایگزینی خلأ عاطفی، عقلانی، اجتماعی و روانی مادر در اوقاتی که به نیروی کار او در جامعه نیاز است،

(ه) شکستن دور باطل فقر، بی‌سوادی و عقب‌ماندگی کودکان، و در چرخه رشد و بالندگی قرار گرفتن.

در ایران، فقط هدف "ب" مدنظر قرار گرفته است و تنها ۵ تا ۱۰ درصد از کودکان این سنین، جذب واحدهای پیش از دبستان شده‌اند.

تحولات آموزش و پرورش پیش از دبستان، طی دوره ۱۹۸۰-۱۹۹۳ در جهان، حاکی از آن است که تعداد نوآموزان این دوره از ۵۸ میلیون نفر، با رشد متوسط سالانه‌ای معادل ۳/۵ درصد، به ۹۰ میلیون نفر در سال ۱۹۹۳ افزایش یافته است. در این میان، سهم کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، به ترتیب، برابر ۳۸/۴ درصد و ۶۱/۶ درصد است و سهم کشور ایران از کل جمعیت نوآموزان پیش از دبستان جهان ۱/۰ درصد است. از کل جمعیت نوآموزان پیش از دبستان جهان، حدود ۴۸ درصد را دختران تشکیل می‌دهند. میزان این شاخص در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته تقریباً همین ۴۸ درصد است (جدول ۲).

با توجه به سهم ناچیز آموزش پیش از دبستان در ایران، امکان توسعه و گسترش این بخش از آموزش و پرورش نیز وجود دارد. با بهره‌گیری از تجربه کشورهای مختلف در این خصوص، کارهای مؤثر و تازه‌ای را با توجه به اهمیت این دوره می‌توان آغاز کرد. برای مثال، دعوت از کودکان شش‌ساله برای یک روز در هفته به دبستان با تدارک و ترتیب دادن برنامه قصه و بازی دسته جمعی و نقاشی و کاردستی برای ایشان، آموزش مریان کودک، انتشار مجله برای مریان

کودک و آموزش مادران، از جمله اقدامات اولیه برای رشد و شکوفایی میلیون‌ها کودک زیر شش ساله در آموزش و پرورش پیش از دبستان کشورمان می‌باشد (انجمن پژوهش‌های آموزشی پویا، ۱۳۷۰).

جدول ۲. تصویری از آموزش و پرورش پیش از دبستان جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

درصد ۲ به ۱			جمعیت نوآموزان دختر (هزار نفر)			جمعیت نوآموزان (هزار نفر)			عنوان
۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	
۴۷/۹	۴۸/۲	۴۸/۱	۴۳۳۵۰	۴۰۶۲۰	۲۷۸۳۴	۹۰۵۷۳	۸۴۱۷۹	۵۷۸۹۴	جهان
۴۸/۳	۴۸/۷	۴۸/۸	۱۶۸۱۲	۱۷۹۵۴	۱۶۰۰۹	۳۴۷۹۲	۳۶۸۹۶	۳۲۸۰۰	کشورهای توسعه یافته
۴۷/۶	۴۷/۹	۴۷/۱	۲۶۵۳۸	۲۲۶۶۶	۱۱۸۲۵	۵۵۷۸۱	۴۷۲۸۳	۲۵۰۹۴	کشورهای در حال توسعه
۴۸/۵	۴۷/۶	۴۷/۱	۶۴	۱۰۸	۸۱	۱۳۲	۲۲۷	۱۷۲	ایران

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-10, 2-11.

۳. جمعیت دانش‌آموزی دوره ابتدایی

بر اساس محاسبات انجام شده، آموزش و پرورش ابتدایی، پربازده‌ترین سطح آموزش از نظر بازده اجتماعی به شمار می‌رود و به عنوان آموزش پایه در جهان از اهمیت خاصی برخوردار است. این آموزش، از نظر نقش و اهمیت آن در توسعه و نیز از دید علوم تربیتی اولویت و اهمیت ویژه‌ای دارد.

وضعیت آموزش و پرورش دوره ابتدایی، طی دوره ۱۹۸۰-۱۹۹۳، حاکی از آن است که تعداد دانش‌آموزان ابتدایی جهان با رشد متوسط سالانه‌ای معادل ۱/۱ درصد از ۵۳۹ میلیون نفر، به ۶۲۲ میلیون نفر در سال ۱۹۹۳ رسیده است. به بیان دیگر، سالانه به طور متوسط ۶/۴ میلیون نفر به دانش‌آموزان ابتدایی جهان افزوده شده است. در این میان، سهم کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، به ترتیب، برابر ۱۴/۳ درصد و ۸۵/۷ درصد است و سهم کشور ایران از کل جمعیت دانش‌آموزی دوره ابتدایی جهان ۱/۶ درصد است.

از سوی دیگر، مقایسه نرخ رشد متوسط سالانه دانش‌آموزان ابتدایی در سالهای

۱۹۸۰-۱۹۹۳، بیانگر این واقعیت است که رشد متوسط سالانه تعداد دانش آموزان در کشورهای توسعه یافته، برابر صفر درصد و در کشورهای در حال توسعه ۱/۳ درصد و در ایران برابر ۵/۷ درصد بوده است که نرخ رشد متوسط در ایران ۵/۲ برابر متوسط جهان و ۴/۴ برابر رشد متوسط کشورهای در حال توسعه بوده است. علل رشد دانش آموزی در کشور ما را می توان به شرح زیر خلاصه نمود:

الف) بالا رفتن میزان باروری زنان و کاهش مرگ و میر؛

ب) مهاجرت روستاییان به شهرها، و به تبع آن، فراهم شدن امکان استفاده از مدرسه؛

ج) افزایش تقاضای تحصیل، به ویژه دختران؛

د) توسعه مدارس روستایی؛

همچنین طی دوره مورد بررسی، سهم دانش آموزان ابتدایی به کل جمعیت دانش آموزی در جهان، از ۶۲/۹ درصد به ۵۹/۷ درصد کاهش یافته است که این روند در کشور مانیز وجود داشته و مقدار این شاخص از ۶۲/۳ درصد به ۵۶/۸ درصد کاهش یافته است (جدول ۳).

جدول ۳. تصویری از آموزش و پرورش ابتدایی جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-12, 2-13, 3-103.

۴. جمعیت دانش آموزی دوره راهنمایی تحصیلی و متوسطه

آموزش و پرورش راهنمایی تحصیلی و متوسطه نیز بعد از آموزش و پرورش ابتدایی دارای بازده

اجتماعی بالایی هستند. با توجه به اینکه در دنیای آینده، حداقل سواد، پایان دوره متوسطه می‌باشد، حل مسائل مربوط به این دوره‌ها نیز از اهمیت خاصی برخوردار است.

تحولات آموزش و پرورش دوره راهنمایی و متوسطه طی دوره ۱۹۸۰-۱۹۹۳ حاکی از آن است که تعداد دانش‌آموزان این دوره‌ها از ۲۶۸ میلیون نفر، با رشد متوسط سالانه‌ای معادل ۲ درصد، به ۳۴۱ میلیون نفر در سال ۱۹۹۳ افزایش یافته است. به بیان دیگر، سالانه، به طور متوسط، معادل ۵/۶ میلیون نفر به دانش‌آموزان این دوره‌ها در جهان افزوده شده است. در این میان، سهم کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، به ترتیب، ۳/۳۱ و ۷/۶۸ درصد است. سهم کشور ایران از کل جمعیت دانش‌آموزی دوره‌های راهنمایی تحصیلی و متوسطه جهان ۲ درصد است و نیز رشد متوسط سالانه تعداد دانش‌آموزان این دوره‌ها در ایران ۳/۸ درصد بوده که چهار برابر این نرخ در سطح جهانی می‌باشد (جدول ۴).

جدول ۴. تصویری از آموزش و پرورش راهنمایی و متوسطه جهان در سالهای

۱۹۸۰-۱۹۹۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۵. جمعیت دانشجویی

آمار آموزش و پرورش دانشگاهی طی سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳ نشان می‌دهد که تعداد دانشجویان جهان بارشد متوسط سالانه‌ای معادل ۳/۷ درصد از ۵۰ میلیون نفر به ۷۸ میلیون نفر در سال ۱۹۹۳ رسیده است. به سخن دیگر، سالانه به طور متوسط، ۲/۱ میلیون نفر به دانشجویان جهان افزوده شده است.

شاخص نسبت جمعیت دانشجویی به کل جمعیت دانش‌آموزی جهان، ۵/۹ درصد در سال ۱۹۸۰ بوده که به ۷/۵ درصد در سال ۱۹۹۳ افزایش یافته است. میزان این شاخص در کشورهای توسعه یافته در سال ۱۹۸۰، معادل ۵/۷ برابر کشورهای در حال توسعه بوده که در سال ۱۹۹۳ به ۳/۹ برابر کاهش یافته است. این روند، نشان‌دهنده افزایش تقاضای فزاینده تحصیلات آموزش عالی در کشورهای در حال توسعه می‌باشد که پاسخگویی به آن از مسائل اصلی این کشورها در حال و آینده است. میزان شاخص در ایران، از ۲/۴ درصد به ۲/۵ درصد افزایش یافته است که با احتساب دانشجویان دانشگاههای غیردولتی به ۵/۷ درصد می‌رسد که این رقم، از کشورهای در حال توسعه بیشتر است (جدول ۵).

جدول ۵. تصویری از آموزش عالی جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

* با احتساب دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سایر دستگاهها، این شاخص به ۵/۷ درصد می‌رسد.

۶. جمعیت دانش‌آموزی دختران

کل جمعیت دانش‌آموزی دختران جهان در سال ۱۹۸۰، برابر ۳۸۰ میلیون نفر بوده که با رشد متوسط سالانه ۱/۷ درصد به ۴۷۶ میلیون نفر در سال ۱۹۹۳ افزایش یافته است. از کل جمعیت دانش‌آموزی ایران در سال ۱۹۹۳، حدود ۴۵/۲ درصد را دختران تشکیل می‌دهند که این رقم در مقایسه با متوسط جهان (۴۵/۷ درصد) و کشورهای توسعه یافته (۴۹/۸ درصد) مقداری کمتر و از کشورهای در حال توسعه (۴۴/۵ درصد) بیشتر است. در ضمن، رشد متوسط سالانه دانش‌آموزان دختر در ایران در دوره ۱۹۸۰-۱۹۹۳، حدود ۷/۲ درصد است که این میزان ۴/۲ برابر رشد متوسط جهان و ۳/۱ برابر کشورهای در حال توسعه (۱/۹ درصد) و ۳/۱ برابر کشورهای توسعه یافته است. این امر، بیانگر توجه خاص جمهوری اسلامی ایران به آموزش و پرورش این بخش عظیم جمعیت کشور و اعتماد والدین به ویژه در روستاها به فرستادن دختران برای تحصیل در مدارس می‌باشد (جدول ۶).

جدول ۶. تصویری از آموزش و پرورش دختران جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-12, 2-13.

۷. پوشش تحصیلی ظاهری تمام سطوح آموزشی

این شاخص، حاصل تقسیم شمار دانش‌آموزان تمام سطوح آموزشی به جمعیت لازم‌التعلیم

می‌باشد. طی دوره مورد بررسی، شاخص پوشش تحصیلی ظاهری تمام مقاطع آموزشی جهان، از ۵۵/۱ درصد در سال ۱۹۸۰، به ۵۹/۲ درصد در سال ۱۹۹۳ افزایش یافته است. در حالی که در کشورهای توسعه یافته این شاخص از ۷۶ درصد به ۸۲/۳ درصد و در کشورهای در حال توسعه از ۵۰/۱ درصد به ۵۴/۷ درصد افزایش یافته است. این شاخص، در بین دانش آموزان دختر جهان و کشورهای در حال توسعه، کمتر از متوسط کل و در کشورهای توسعه یافته بیشتر از متوسط کل بوده است. میزان این شاخص در کشور ما، از ۵۴ درصد به ۵۸ درصد افزایش یافته است. میزان افزایش این شاخص در کشور در بین دانش آموزان دختر بیشتر از دانش آموزان پسر بوده است (جدول ۷).

جدول ۷. تصویری از پوشش تحصیلی ظاهری جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

*برآورد

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-26, 2-27.

۸. نیروی انسانی شاغل در آموزش

نیروی انسانی شاغل در آموزش (کادر آموزشی) در جهان، در سال ۱۹۹۳، حدود ۴۹/۵ میلیون نفر بوده است که این میزان نسبت به رقم متناظر سال ۱۹۸۰ که حدود ۳۸/۱ میلیون نفر بود، از رشدی معادل ۲ درصد برخوردار بوده است. در سال ۱۹۹۳، حدود ۳۴ درصد کادر آموزشی برابر ۱۶/۹ میلیون نفر در کشورهای توسعه یافته و ۶۶ درصد معادل ۳۲/۷ میلیون نفر در کشورهای در حال توسعه به فعالیتهای آموزشی اشتغال داشته‌اند.

شاخص نسبت جمعیت دانش آموزی به کادر آموزشی در جهان، از ۲۳ نفر در سال ۱۹۸۰، به ۲۱ نفر در سال ۱۹۹۳ کاهش یافته است. در حالی که در ایران، این شاخص از ۱۹ نفر در سال ۱۹۸۰ به ۲۲ نفر در سال ۱۹۹۰ و به ۲۵ نفر در سال ۱۹۹۳ افزایش یافته است.

شاخص نسبت مشارکت زنان در ارائه آموزش، بیانگر این است که ۵۲ درصد کادر آموزشی را

در جهان زنان تشکیل می دهند. این نسبت در کشورهای توسعه یافته برابر ۶۵ درصد، در کشورهای در حال توسعه برابر ۴۵ درصد، و در ایران برابر ۴۶ درصد می باشد (جدول ۸).

جدول ۸. تصویری از نیروی انسانی (کادر آموزشی) آموزش و پرورش جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

* برآورد

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-12, 2-13, 2-17, 2-18.

۹. هزینه های آموزش و پرورش

هزینه های آموزش و پرورش جهان، از ۵۲۶/۷ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۰، به ۱۱۷۶ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۳، افزایش یافته که نرخ رشد متوسط سالانه آن، ۶/۴ درصد است. این نرخ رشد در کشورهای توسعه یافته برابر ۶/۸ درصد و در کشورهای در حال توسعه ۴/۵ درصد بوده است. از کل مبلغ اختصاص یافته به آموزش و پرورش در سال ۱۹۸۰، معادل ۱۹ درصد به کشورهای در حال توسعه و ۸۱ درصد به کشورهای توسعه یافته اختصاص داشته است که این نسبت در سال ۱۹۹۳ به ترتیب ۱۵/۴ و ۸۴/۶ درصد به ضرر کشورهای در حال توسعه تغییر یافته است. به سخن دیگر، فاصله هزینه های آموزش و پرورش بین کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه بیشتر شده است.

نسبت هزینه های آموزش و پرورش به محصول ناخالص ملی در سال ۱۹۹۳ در جهان برابر ۵/۱ درصد، در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، به ترتیب، برابر ۵/۳ درصد و ۴/۱ درصد بوده است. این در حالی است که در ایران این شاخص، ۵/۴ درصد بوده است که موقعیت برتر ایران را در مقایسه با کشورهای در حال توسعه نشان می دهد. البته برای مقایسه صحیح بین آموزش

و پرورش کشورها، باید مجموعه‌ای از شاخصها در نظر گرفته شود. هزینه سرانه هر نفر از جمعیت جهان در سال ۱۹۸۰، برابر ۱۲۹ دلار بوده که به ۲۲۹ دلار در سال ۱۹۹۳ افزایش یافته است. این شاخص در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در سال ۱۹۹۳، به ترتیب، برابر ۱۰۸۹ دلار و ۴۳ دلار بوده است. این شاخص، بیانگر این واقعیت است که کشورهای توسعه یافته برای یک نفر از جمعیت خود، به طور متوسط، حدود ۲۵ برابر بیش از کشورهای در حال توسعه صرف سرمایه‌گذاری می‌نمایند، و بدین ترتیب، از آثار چنین سرمایه‌گذاری سودمندی بهره‌مند می‌گردند (جدول ۹).

جدول ۹. تصویری از هزینه‌های آموزش و پرورش جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-28.

۱۰. جمع‌بندی و نتایج

در این مقاله، کوشیدیم تا تصویری واقعی از آموزش و پرورش جهان و جایگاه کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، از جمله ایران ارائه دهیم. قسمت اول گزارش، اختصاص به جمعیت و جمعیت‌دانش آموزی جهان و تعیین جایگاه ایران داشت، و در قسمتهای بعدی، به ترتیب، جمعیت نوآموزان پیش از دبستان، جمعیت دانش آموزی دوره ابتدایی، جمعیت دانش آموزی دوره‌های راهنمایی تحصیلی و متوسطه، جمعیت دانشجویی، جمعیت دانش آموزی دختران، پوشش تحصیلی ظاهری در تمام سطوح آموزشی، کادر آموزشی، و هزینه‌های آموزش و پرورش را تحلیل نمودیم. همان‌طور که در قسمتهای فوق ملاحظه گردید، تقاضای فزاینده تحصیل به همراه محدودیت منابع مالی و نزول کیفیت از مسائل اصلی آموزش و پرورش جهان، به ویژه کشورهای در حال توسعه، طی دوره ۱۹۸۰-۱۹۹۳ بوده است. از این رو، با توجه به جایگاه آموزش و پرورش در توسعه و توجه به این امر که آموزش و پرورش عمومی جزو اولویتهای اصلی بخشهای فرهنگی،

آموزشی و پژوهشی به شمار می رود و نیز بالا بودن نرخ بازده اجتماعی آموزش عمومی نسبت به دیگر بخشهای آموزشی و نیاز مبرم به بهبود کیفی آن، اجرای پیشنهادهای زیر ضروری به نظر می رسد.

الف) شروع مطالعات دورنگرانه ۲۵ ساله در مسائل مختلف آموزش و پرورش و یافتن راه‌حلهای علمی با عنایت به راهبرد جهانی اندیشیدن و ملی عمل کردن؛

ب) تخصیص مجدد منابع به نفع بخش آموزش و پرورش و یافتن راههای متنوع منابع مالی در آموزش و پرورش منطبق با اصول قانون اساسی؛

ج) یافتن راههای افزایش کارایی داخلی آموزش و پرورش با شروع نوسازی آموزشی و پرورشی از نظام مدیریت آموزشی آن؛

د) نوسازی روشها و محتوای آموزش و پرورش بر مبنای آموزش و پرورش علمی با اولویت آموزش ابتدایی (پایه) و در جهت پرورش روح پژوهش و تجربه، به منظور تربیت انسان توسعه یافته.

امید است با مطالعه پیشنهادهای فوق و بازنگری هدفها و سیاستهای اجرایی کنونی از سوی دستگاههای اجرایی ذی ربط و پیگیری آن از سوی سازمان برنامه و بودجه، بخش عمده معضلات اصلی نظام آموزش و پرورش کشور که نقطه اتکا و پایه انقلاب اسلامی است حل گردد. بدین ترتیب، تسریع لازم در دستیابی کشور به توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور فراهم شود و مردم از آثار آن که از بین رفتن فقر و محرومیت، دستیابی به عدالت اجتماعی، بهره‌وری سرمایه‌ها و نیروی کار، و ایجاد یک محیط اجتماعی توسعه یافته است، برخوردار گردند.

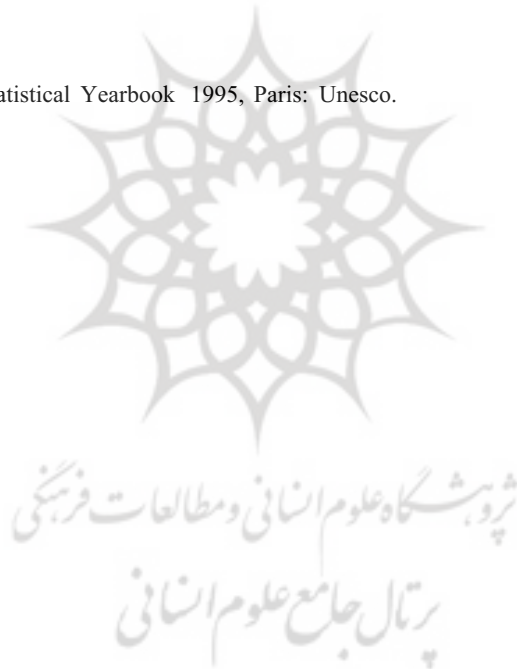
منابع

الف) فارسی

۱. تافلر، الوین (۱۳۷۰). جایجایی در قدرت. ترجمه شهیندخت خوارزمی. تهران.
۲. رؤوف، علی (۱۳۷۰). نگاهی به آموزش و پرورش پیش از دبستان در جهان امروز. تهران: انجمن پژوهشهای آموزشی پویا.
۲. ستاریفر، محمد (۱۳۷۴). درآمدی بر سرمایه و توسعه. دانشگاه علامه طباطبایی.
۳. شولتز، تئودور (۱۹۸۹). سرمایه گذاری در مردم: آموزش در کشورهای کم درآمد. ترجمه سعید قاسمیان و سیدجعفر سجادیه. فصلنامه تعلیم و تربیت. سال پنجم، شماره ۴.
۴. یونسکو (۱۳۶۸). تفکر درباره تحولات آینده آموزش و پرورش. ترجمه محمدعلی امیری. تهران: سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.

ب) انگلیسی

5. Unesco (1995). Statistical Yearbook 1995, Paris: Unesco.

جدول ۱. تصویری از آموزش و پرورش جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

درصد ۲ به ۱			جمعیت دانش آموزی (هزار نفر) (۲)				جمعیت (هزار نفر) (۱)				عنوان
۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	
۱۸/۸	۱۸/۵	۱۹/۳	۱/۵	۱۰۴۱۴۹۶	۹۷۷۱۴۹	۸۵۸۲۳۵	۱/۷	۵۵۴۳۶۰۷	۵۲۸۴۸۴۳	۴۴۴۴۳۶۱	جهان
۱۹/۷	۱۹/۷	۲۰/۶	۰/۲	۲۳۷۹۹۳	۲۳۴۴۴۵	۲۳۰۵۵۸	۰/۶	۱۲۰۹۴۷۰	۱۱۹۰۸۸۴	۱۱۱۷۵۰۹	کشورهای توسعه یافته
۱۸/۵	۱۸/۱	۱۸/۹	۱/۹	۸۰۳۵۰۳	۷۴۲۷۰۴	۶۲۷۶۷۷	۲/۱	۴۳۴۱۳۷	۴۰۹۳۹۵۹	۳۳۲۶۸۵۲	کشورهای در حال توسعه
۲۷/۱	۲۵	۱۹/۶	۶/۵	۱۷۳۵۸	۱۴۷۶۵	۷۷۰۱	۳/۹	۶۴۱۶۹	۵۸۹۴۶	۳۹۲۵۴	ایران

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-11, 2-12, 2-13.

جدول ۳. تصویری از آموزش و پرورش ابتدایی جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

درصد ۲ به ۱			جمعیت دانش آموزی ابتدایی (هزار نفر) (۲)				جمعیت دانش آموزی (هزار نفر) (۱)				عنوان
۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	
۵۹/۷	۶۰/۷	۶۲/۹	۱/۱	۶۲۲۰۵۹	۵۹۳۱۷۷	۵۳۹۴۷۱	۱/۵	۱۰۴۱۴۹۶	۹۷۷۱۴۹	۸۵۸۲۳۵	جهان
۳۷/۴	۳۷/۶	۳۸/۴	۰/۰	۸۹۰۲۹	۸۸۰۴۹	۸۸۴۵۹	۰/۲	۲۳۷۹۹۳	۲۳۴۴۴۵	۲۳۰۵۵۸	کشورهای توسعه یافته
۶۶/۳	۶۸	۷۱/۹	۱/۳	۵۳۳۰۳۰	۵۰۵۱۲۸	۴۵۱۰۱۲	۱/۹	۸۰۳۵۰۳	۷۴۲۷۰۴	۶۲۷۶۷۷	کشورهای در حال توسعه
۵۶/۸	۶۳/۵	۶۲/۳	۵/۷	۹۸۶۳	۹۳۶۹	۴۷۹۹	۶/۵	۱۷۳۵۸	۱۴۷۶۵	۷۷۰۱	ایران

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-12, 2-13.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

جدول ۴. تصویری از آموزش و پرورش راهنمایی و متوسطه جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

درصد ۲ به ۱			جمعیت دانش آموزی (هزار نفر)				جمعیت دانش آموزی (هزار نفر)				عنوان
			(۲)				(۱)				
۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	
۳۲/۷	۳۲/۳	۳۱/۲	۲/۰	۳۴۱۰۶۳	۳۱۵۴۱۲	۲۶۸۱۸۷	۱/۵	۱۰۴۱۴۹۶	۹۷۷۱۴۹	۸۵۸۲۳۵	جهان
۴۵	۴۵/۶	۴۶/۸	-۰/۱	۱۰۷۱۱۳	۱۰۶۸۴۷	۱۰۷۸۵۳	۰/۲	۲۳۷۹۹۳	۲۳۴۴۴۵	۲۳۰۵۵۸	کشورهای توسعه یافته
۲۹/۱	۲۸/۱	۲۵/۵	۳/۲	۲۳۳۹۵۰	۲۰۸۵۶۵	۱۶۰۳۳۴	۱/۹	۸۰۳۵۰۳	۷۴۲۷۰۴	۶۲۷۶۷۷	کشورهای در حال توسعه
۴۰/۷	۳۴/۴	۳۵/۳	۸/۳	۷۰۵۹	۵۰۸۴	۲۷۱۸	۶/۵	۱۷۳۵۸	۱۴۷۶۵	۷۷۰۱	ایران

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-12, 2-13.

جدول ۵. تصویری از آموزش عالی جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

درصد ۲ به ۱			جمعیت دانشجویی (هزار نفر)				جمعیت دانش آموزی (هزار نفر)				عنوان
			(۲)				(۱)				
۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	
۷/۵	۷	۵/۹	۳/۷	۷۸۳۷۴	۶۸۵۶۰	۵۰۵۷۸	۱/۵	۱۰۴۱۴۹۶	۹۷۷۱۴۹	۸۵۸۲۳۵	جهان
۱۷/۶	۱۶/۹	۱۴/۹	۱/۷	۴۱۸۵۱	۳۹۵۴۹	۳۴۲۴۶	۰/۲	۲۳۷۹۹۳	۲۳۴۴۴۵	۲۳۰۵۵۸	کشورهای توسعه یافته
۴/۵	۳/۹	۲/۶	۶/۹	۳۶۵۲۳	۲۹۰۱۱	۱۶۳۳۲	۱/۹	۸۰۳۵۰۳	۷۴۲۷۰۴	۶۲۷۶۷۷	کشورهای در حال توسعه
۲/۵*	۲/۱	۲/۴	۷/۵	۴۳۶	۳۱۲	۱۸۴	۶/۵	۱۷۳۵۸	۱۴۷۶۵	۷۷۰۱	ایران

* با احتساب دانشجویان دانشگاه آزاد و سایر دستگاهها، این شاخص به ۵/۷ درصد می رسد.

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-12, 2-13.

جدول ۶. تصویری از آموزش و پرورش دختران جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

درصد ۲ به ۱			جمعیت دانش آموزی دختر (هزار نفر) (۲)				جمعیت دانش آموزی (هزار نفر) (۱)				عنوان
۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	
۴۵/۷	۴۵/۴	۴۴/۳	۱/۷	۴۷۶۱۳۷	۴۴۳۳۹۱	۳۸۰۱۵۹	۱/۵	۱۰۴۱۴۹۶	۹۷۷۱۴۹	۸۵۸۲۳۵	جهان
۴۹/۸	۴۹/۵	۴۹/۱	۰/۴	۱۱۸۴۲۷	۱۱۶۱۲۷	۱۱۳۱۰۹	۰/۲	۲۳۷۹۹۳	۲۳۴۴۴۵	۲۳۰۵۵۸	کشورهای توسعه یافته
۴۴/۵	۴۴/۱	۴۲/۵	۲/۳	۳۵۷۷۱۰	۳۲۷۲۶۴	۲۶۷۰۵۰	۱/۹	۸۰۳۵۰۳	۷۴۲۷۰۴	۶۲۷۶۷۷	کشورهای در حال توسعه
۴۵/۲	۴۴/۲	۴۱	۷/۲	۷۸۴۱	۶۵۲۷	۳۱۶۰	۶/۵	۱۷۳۵۸	۱۴۷۶۵	۷۷۰۱	ایران

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-12, 2-13.

جدول ۷. تصویری از پوشش تحصیلی ظاهری جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

پوشش تحصیلی ظاهری کل (درصد)			پوشش تحصیلی ظاهری دختران (درصد)				پوشش تحصیلی ظاهری پسران (درصد)			
(۱)			(۲)				(۳)			
۱۹۸۰	۱۹۹۰	۱۹۹۳	رشد متوسط	۱۹۸۰	۱۹۹۰	۱۹۹۳	رشد متوسط	۱۹۸۰	۱۹۹۰	۱۹۹۳
۵۵/۱	۵۷/۱	۵۹/۲	۰/۶	۵۰/۰	۵۳/۱	۵۵/۵	۰/۸	۵۹/۹	۶۰/۸	۶۲/۸
۷۶/۰	۸۰/۸	۸۲/۳	۰/۶	۷۶/۲	۸۱/۹	۸۳/۷	۰/۷	۷۵/۹	۷۹/۸	۸۰/۹
۵۰/۱	۵۲/۲	۵۴/۷	۰/۷	۴۳/۷	۴۷/۲	۵۰/۰	۱/۰	۵۶/۱	۵۷	۵۹/۲
۵۴/۰	۵۶/۰	۵۸/۰	۰/۶	۴۸/۰	۵۲/۰	۵۴/۰	۰/۹	۵۹	۶۰	۶۲

جدول ۸. تصویری از نیروی انسانی (کادر آموزشی) آموزش و پرورش جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

درصد ۲ به ۱			جمعیت دانش آموزی (هزار نفر) (۲)				نیروی انسانی آموزشی (هزار نفر) (۱)				عنوان
۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	
۲۱	۲۱	۲۳	۱/۵	۱۰۴۱۴۹۶	۹۷۷۱۴۹	۸۵۸۲۳۵	۲/۰	۴۹۵۰۱	۴۶۷۹۳	۳۸۱۲۴	جهان
۱۴	۱۵	۱۶	۰/۲	۲۳۷۹۹۳	۲۳۴۴۴۵	۲۳۰۵۵۸	۱/۲	۱۶۸۳۰	۱۶۱۰۲	۱۴۳۹۹	کشورهای توسعه یافته
۲۵	۲۴	۲۶	۱/۹	۸۰۳۵۰۳	۷۴۲۷۰۴	۶۲۷۶۷۷	۲/۵	۳۲۶۷۱	۳۰۶۹۱	۲۳۷۲۵	کشورهای در حال توسعه
۲۵	۲۲	۱۹	۶/۵	۱۷۳۵۸	۱۴۷۶۵	۷۷۰۱	۴/۲	۷۰۰	۶۵۸	۴۰۸	ایران*

*برآورد.

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-17, 2-18.

جدول ۹. تصویری از هزینه‌های آموزش و پرورش جهان در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۳

هزینه سرانه آموزشی هر نفر از جمعیت (دلار)			نسبت هزینه‌های آموزش و پرورش به GNP (درصد) (۲)				هزینه‌های آموزش و پرورش (میلیارد دلار) (۱)				عنوان
۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	رشد متوسط	۱۹۹۳	۱۹۹۰	۱۹۸۰	
۲۲۹	۲۰۸	۱۲۹	۰/۳	۵/۱	۴/۹	۴/۹	۶/۴	۱۱۷۶/۰	۱۰۱۷/۰	۵۲۶/۷	جهان
۱۰۸۹	۹۵۰	۵۰۰	۰/۱	۵/۳	۵/۱	۵/۲	۶/۸	۹۹۵/۵	۸۵۳/۶	۴۲۴/۵	کشورهای توسعه یافته
۴۳	۴۱	۳۲	۰/۶	۴/۱	۴/۰	۳/۸	۴/۵	۱۸۰/۵	۱۶۳/۴	۱۰۲/۲	کشورهای در حال توسعه
			۳/۲	۵/۴	۴/۱	۳/۶	۱۹/۴	۴۹۷۸/۵	۱۴۹۳/۹	۴۹۸/۳	ایران (میلیارد ریال)

مأخذ: Unesco, 1995, pp. 2-28, 2-39.